

идеями націоналізма Дмитрия Донцова. Исследованы особенности композиции новеллы «Человек покорный». Прокомментированы функции обрамления произведения, в котором изображены черты человека чина. Проанализированы художественные особенности изображения образа главного героя новеллы Калера. Отмечена роль портретных характеристик в раскрытии характера персонажа. Указано, что главный герой – человек чина, тип сильной, ответственной личности, которой не хватает в украинском обществе.

Ключевые слова: «пражская школа», Леонид Мосендз, новелла, композиция, сильный герой, философия чина.

Стаття надійшла до редколегії 07.10.2016

УДК 821.161.2-31.09«20»

НАТАЛІЯ ЛАПУШКІНА

м. Слов'янськ

lapushkina81@mail.ru

СТАНОВЛЕННЯ СИЛЬНОЇ ЖІНКИ В СОЦІАЛІСТИЧНИХ РЕАЛІЯХ (ЗА РОМАНОМ О. СЛОНЬОВСЬКОЇ «ДІВЧИНКА НА КУЛІ»)

Статтю присвячено аналізу становлення особистості жінки у соціалістичному суспільстві на прикладі образу Ольги з роману О. Слоньовської «Дівчинка на кулі». Розглянуто особливості формування рис сильної особистості, психологічні причини спротиву системі диктатури на рівні сім'ї, соціуму, держави. Під час аналізу враховано такі фактори: особливості епохи, гендерні стереотипи 60–70-х років, психологічні особливості формування дитини на певних етапах розвитку, спадковість, ірреальне в житті людини.

Ключові слова: образ, гендерний стереотип, характер, соціум.

Художня література як велике «дзеркало» відбиває і зміну традиційних жіночих ролей, і феміністичні дискусії в сучасному суспільстві. Водночас література сама є засобом філософствування про жінку в сучасному світі [6, 4], – пише у своїй монографії С. Філоненко. З активним входженням в літературу «жіночої прози» читач може спостерігати не лише чоловічий (традиційний) погляд на становлення жінки в суспільстві, а й порівняти його з уявленням жінки про саму себе, своє призначення та місце у світі. Особливо цікаво простежити такі зміни в жіночому дискурсі у творі з елементами автобіографізму, де особистість показана на тлі епохи.

Важливими для аналізу жіночої прози та безпосередньо образу жінки в ній є дослідження С. Павличко, Т. Гундорової, Н. Зборовської, В. Агеевої, Т. Ткаченко, А. Чекалиної, О. Пастушенко та ін. Проте такі питання, як образ сильної жінки та передумови її становлення у несприятливих для цього умовах, на нашу думку, залишаються не досить

дослідженими. Щодо питання осмислення своєрідності втілення особистості жінки в образ героїні та загалом виведення нового типу героїні жіночої прози цікавою є праця С. Філоненко «Концепція особистості жінки в українській жіночій прозі 90-х років ХХ століття» (2006). Деякі аспекти цієї праці актуальні і для жіночої прози початку ХХІ століття. Роман О. Слоньовської підлягав аналізу у статтях та рецензіях Н. Андрійчука, Л. Овдійчук, В. Бодак, А. Гурдуза, Т. Качак та інших. Проте переважно розвідки носили загальний характер. Проблемі з'ясування особливостей формування головної героїні як сильної особистості в реаліях доби уваги не приділялося.

У запропонованій статті з'ясовано особливості формування особистості жінки у соціалістичному суспільстві на прикладі образу Ольги з роману О. Слоньовської «Дівчинка на кулі», розглянуто особливості формування рис сильної особистості, психологічні причини спротиву системі диктатури на рівні сім'ї, соціуму, держави.

Роман Ольги Слоньовської «Дівчинка на кулі» викликає науковий інтерес, адже крім того, що в ньому порушується багато проблем, подаються неординарні образи на тлі складної епохи 60–70-х років ХХ ст., він ще й є зразком до певної міри автобіографічної жіночої прози (що є досить рідким явищем, як влучно помітила Л. Овдійчук [2]). І хоч сама ж авторка в одному з інтерв'ю зазначає, що «автобіографічних творів взагалі не існує. Бо витягнути на історії однієї людини, навіть на дуже цікавій, сто чи більше сторінок книги не реально» [1], проте все ж визнає: «У романі майже всі події з головною героїнею реальні. Або зі мною відбулися, або зі знайомими. Письменник – це біографія. Якщо біографія нецікава – немає письменника. Але автобіографічною книжку назвати не можна» [3]. Такий, навіть «умовний автобіографізм», форма оповіді (від 1 особи) допомагають краще зрозуміти секрети творення образу головної героїні – дівчинки, з якої виросла успішна, сильна, відчайдушна й талановита жінка. Адже, як влучно зазначала С. Філоненко, «автобіографічність жіночої прози ... пов'язана з таким важливим і усвідомленим самими письменницями принципом творення образу жінки як показ її «зсередини», переакцентування із зображення зовнішньої поведінки на зображення складного внутрішнього світу героїні» [6, 59]. Символічною тут є й назва роману, адже незважаючи на нескінченні перешкоди, героїня змогла досягти бажаного, «втриматися на кулі», а не впасти навіть у найскладніші моменти життя.

У творі О. Слоньовської «Дівчинка на кулі» образ головної героїні – це нетиповий для свого часу образ сильної жінки, становлення якої від дитинства до юнацтва з елементами подальшої долі й представлено на сторінках роману. Аби простежити особливості формування характеру непересічної талановитої особистості у соціалістичному суспільстві враховуємо такі фактори: особливості епохи, гендерні стереотипи 60–70-х років, психологічні особливості формування дитини на певних етапах розвитку, відмінності у становленні сільської та міської молоді у ті часи, звернення до ірреального.

Дії в романі відбуваються в селі та кількох містах Західної України у 60–70-х роках

ХХ століття – один з найбільш складних і суперечливих періодів в історії радянської України. Інформація про цей період з підручників історії вражає, але сухі факти не в змозі передати того абсурду, який панував у радянській дійсності, людських переживань і болю безвиході у боротьбі за власні права. Окремо варто говорити про права радянських жінок. Як свідчать історичні джерела, в УРСР юридично жінка отримала повну рівноправність, проте насправді офіційна ідеологія рівноправності маскувала фактичну дискримінацію жінок у всіх сферах життя. У романі О. Слоньовської подано цілу галерею жіночих образів з акцентом на трагічності долі. Це були часи несприятливі для розвитку особистості взагалі, а особливо дитини з села. «Усе моє дитинство я вважала, що дітей у нас у Селі народжують винятково для роботи» [4, 53], – читаємо на підтвердження цього в О. Слоньовської. Часом правда, викладена на сторінках твору, на стільки прикро вражає, що здається, що це художній вимисел. Чого варті епізоди покарання дітей у школі, самодурство голови сільради, жорстока поведінка дітей міської еліти, трагічні особисті історії односельців. На цьому фоні зацькованості та безправності селянства сміливість та відчайдушність маленької Олі, яка наважується на боротьбу з дорослими не може не вражати. Уже в дитинстві бачимо зародки сили характеру, прагнення до встановлення справедливості. Наприклад, епізод розмови з головою сільради, який не хотів давати її бабусі заслужену пенсію чи словесна боротьба з вчителькою Іриною Володимирівною (Старою Каргою), яка привселюдно безкарно глумилася над героїнею. Звідки ж у дитини з села така сила духу, щоб вести боротьбу (і навіть морально вигравати) з дорослими?

Протягом твору авторка підводить читача до кількох варіантів розв'язання цього питання. Багато разів у тексті підкреслюється помітна відмінність цієї дитини від інших, та і взагалі односельців. «Такої дитини в нашому Селі зроду-віку не було» [4, 37]. «Це не сільська дитина! Навіть не те що не сільська, а взагалі якась нелюдська дитина» [4, 120]. Тобто утверджується думка, що дитина вже народжується з відповідним призначенням,

тому діє так чи інакше позасвідомо. Особливо це помітно в дитинстві, адже дитина не обтяжена стереотипами поведінки, не усвідомлює до кінця можливих наслідків, як підтверджує сама О. Слоньовська в одному з інтерв'ю: «Доросла людина упереджена, вона завжди гальмує свої емоції, бо в тому суспільстві було жити дуже небезпечно... Дорослі себе контролювали, а дитина не зобов'язана була себе контролювати, бо вона тієї небезпеки не розуміла» [1]. Дійсно, незважаючи на молодий вік, героїня часто підсвідомо розуміла ті сили, які управляли сучасним для неї суспільством, діяла відповідно до того, що підказував їй внутрішній голос.

Ще одним важливим поясненням можна вважати введення авторкою до сюжету епізодів, у яких «обраність» героїні підтверджується втручанням у її життя надприродних сил: «Дивіться, який у неї захисник небесний! Вона – обрана. Вона не ваша, це – Божа дитина! Ви бачили, які грізні небесні сили її охороняють?!» [4, 62]. На нашу думку, наявність у тексті таких епізодів стає зайвим підтвердженням того, що в ті часи без Божого захисту героїня, незважаючи на силу характеру, не змогла б подолати тих труднощів, які випали на її шляху, не перемогла б у боротьбі з непопушними «правилами» радянської системи. Підтвердженням цьому є безліч загублених брутальною антигуманною системою жіночих доль, про які згадано в романі (це й жінки-односельчанки, і подруга Катруся зі своєю мамою-п'яницею, і навіть вчителька Урюк). Думка про безсилість талановитої і чесної людини в боротьбі з системою у 60-х роках підтверджується ще й введенням до тексту епізоду з Ліною Костенко, яку не пустили на літературний конкурс.

Крім вроджених якостей та якихось надприродних сил, важливим, на нашу думку, тут є ще два фактори: авторитет матері та досвід життя в родині тітки у Львові. Як відомо, діти люблять своїх батьків навіть усупереч нелюбові до них. Героїня неодноразово зізнається, що усе життя вона намагалася заслужити любов матері, а це боротьба, яку вона розпочала ще з дитинства. «Таж я у дитинстві свою маму любила набагато більше, ніж тата, бо його любити було легко, а маму важ-

ко, надривно важко!» [4, 127]. Тож, на нашу думку, складний характер матері зіграв чи не вирішальну роль у формуванні психіки героїні. Невтомно ведучи боротьбу за любов матері, героїня привчається до життя у такій постійній боротьбі. У порівнянні з цією життєво необхідною для кожної людини складовою всі інші труднощі виявляються для героїні не такими й непоборними. Важливим у визначенні причин формування сильного характеру є також те, що матір Ольги явно домінує над батьком. Така модель поведінки, за спостереженнями психологів, майже завжди неспівідомо повторюється дітьми в їхніх майбутніх сім'ях. Підтвердженням цього є роздуми героїні над своїм життям, які час від часу переривають хронологічний виклад подій: «Але чому ж надалі мені все життя зустрічалися тільки слабкі, безвідповідальні, безтолкові, безхарактерні чоловіки? Тому, що вони інтуїтивно відчували, що я *корова, я і бик, я і баба, і мужик?*...» [4, 94].

Ще одним фактором у визначенні власного шляху стало переміщення героїні з села до міста, до сім'ї успішного, інтелігентного адвоката та його емансипованої дружини. Жінці 1960-х рр. вже було відомо про емансипацію, але це стосувалося лише жінок з міста, селянки ж змушені були проходити особисте становлення, виборювати свої права через освіту. Як згадує героїня, можливість вирватися з села отримували лише ті, хто вступав до інституту. Маленькій Ользі Понятовській пощастило на власні очі побачити, яким може бути життя жінки в місті. Усе побачене й почуте за короткий період життя у Львові наче перевернуло світ трирічної дівчинки, стало основою для формування особистості. Адже вже в більш дорослому віці дівчина чітко усвідомлювала до чого вона прагне, як можна вирватися з обмеженого середовища колгоспного села. Трагічні історії її рідних та знайомих, яких насильно залишали працювати в радгоспах та на фермах, власний досвід та віра у власні сили підкріплювали бажання талановитої дівчини досягти мети.

Проте, незважаючи на те, що нами було віднайдено цілий ряд фактів, що сприяли формуванню сильного характеру героїні, все ж вважаємо, що авторка гіперболізує деякі

риси характеру своєї героїні у дитинстві. У характері Ольги Понятовської немає легковажності, дитячої безпосередності, вона працелюбна, цілеспрямована, не по роках розсудлива та в межовій ситуації (боротьба з вчителькою, бійка з хлопцями) здатна на рішучі, навіть відчайдушні вчинки. Образ дуже насичений, і це дещо віддаляє його від реальності.

Не зломлена в дитинстві (попри наполегливі спроби оточення) сила духу та впевненість у перемозі справедливості, в юнацтві розвинулася вже у більш усвідомлене прагнення героїні довести всьому світу, і в першу чергу своїй сім'ї, власну значущість. Важливим випробуванням стало для Ольги отримання паспорту та свідомий вибір національності: «Я живу під українським небом, їм український хліб». Враховуючи, що її батьки були поляками, вважаємо це дуже сміливим вчинком. Безумовно, у цьому віці на дівчину мали вплив її духовні учителі – дідусь Вовочки, учителі Володимир Романович та Світлана Яківна. Проте якими б мудрими не були поради дорослих життя кожну людину ставить перед вибором, випробовує на міцність. Героїня О. Слоньовської в таких ситуаціях завжди діяла не так за покликом серця, як за «внутрішніми законами справедливості», прагнула йти до останнього, аби захистити свої ідеали (виступи у 90-х на радіо). За усі ж життєві ситуації, де вона виявила слабкість чи нерішучість (наприклад, коли не захистила від учителя власну дитину), глибоко себе картає. Зрозуміло, що людина не може не помилятися, не може не «прогинатися» в пев-

них ситуаціях під закони соціуму, проте сила характеру, на нашу думку, виявляється саме у вмінні відстоювати власну позицію, бути спроможним іти проти загальної думки, нав'язуваних стереотипів.

Отже, можна сказати, що образи героїв роману несуть на собі сліди впливу тієї моралі, що панувала в середовищі 60-х років ХХ століття. Головна ж героїня кардинально вибивається з цього канону, діє всупереч устоїв системи, перебуваючи в становищі безправної селянської дитини, ставить себе на рівень з іншими, вважає, що має право на вільний моральний вибір, на ставлення до неї відповідно до її знань та вмінь, а не соціального становища. Це вказує на винятковість, талановитість героїні, її яскравий характер та непересічний світогляд.

Список використаних джерел

1. Голомідова Н. Ольга Слоньовська: «Після виходу роману читачі завалюють мене листами «Біденька дівчинко, як ти живеш?» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.gk-press.ua/node/7832>.
2. Овдійчук Л. Коронована попелюшка, або як потрапити в історію / Л. Овдійчук // Українська мова і література в школі. — 2012. — № 8. — С. 58—60.
3. Переможиця «Коронація слова» Ольга Слоньовська — письменниця без побуту [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://vsiknygy.net.ua/news/20663/>.
4. Слоньовська О. Дівчинка на кулі : роман / Ольга Слоньовська. — Харків : КСД, 2012. — 400 с.
5. Смольницька М. Жінка в радянському суспільстві: офіційний образ і реальна практика / М. Смольницька // Україна ХХ ст. : культура, ідеологія, політика: 36. ст. — К, 2011. — Вип. 16. — С. 162—174.
6. Філоненко С. Концепція особистості жінки в українській жіночій прозі 90-х років ХХ століття : монографія / С. О. Філоненко. — К-Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2006. — 156 с.

NATALIYA LAPUSHKINA
Slaviansk

THE STRONG WOMAN FORMATION IN SOCIALIST REALITIES (IN THE NOVEL BY O. SLONOVSKA «GIRL ON THE BALL»)

The article is devoted to the analysis of women's personality in socialist society, on the example the image of Olga in the O. Slonovska novel «Girl on the ball». The features of strong personality formation is analyzed, as well as psychological causes of resistance to dictatorship system on family, society, also state ratio of «Woman and society» from a position of influence of the system on the woman individual is analyzed. The analysis takes into account the following factors: age features, gender stereotypes of 60s –70s, the psychological features of formation of the child at certain stages of development, heredity, differences in the development of rural and urban youth in those days, the unreal in human's life.

Key words: image, gender stereotypes, character, society.

НАТАЛЬЯ ЛАПУШКИНА
г. Славянск

СТАНОВЛЕНИЕ СИЛЬНОЙ ЖЕНЩИНЫ В СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕАЛИЯХ (ЗА РОМАНОМ О. СЛОНЁВСКОЙ «ДЕВОЧКА НА ШАРЕ»)

Статья посвящена анализу становления личности женщины в социалистическом обществе на примере образа Ольги Слоневской «Девочка на шаре». Рассмотрены особенности формирования сильной личности, психологические причины протеста системе диктатуры на уровне семьи, социума, государства. Во время анализа учтены такие факторы: особенности эпохи, гендерные стереотипы, психологические особенности формирования ребенка, наследственность, ирреальное в жизни человека.

Ключевые слова: образ, гендерный стереотип, характер, социум.

Стаття надійшла до редколегії 13.10.2016

УДК 821.161.2.-«19»

ДАР'Я ЛИМАН

м. Київ

korot4ina.darya@yandex.ru

ВІЗІОНЕРСТВО ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В НАУКОВІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ДМИТРА ДОНЦОВА

У статті досліджено інтерпретацію Дмитром Донцовим творчості Тараса Шевченка; звертається увага на візії Кобзаря про майбутнє України та українського народу; розглядається ставлення Д. Донцова до поетичної творчості Шевченка.

Ключові слова: візіонерство, Дмитро Донцов, Тарас Шевченко, візія, пророчість.

На кожному етапі розвитку української культури основні проблеми тією чи іншою мірою зосереджені на особі Тараса Шевченка, на інтерпретації його спадщини. Звернення до Кобзаря завжди актуальні для суспільства, адже творчість Т. Г. Шевченка – найважливіша складова української культури.

Безумовно притягальним був Тарас Шевченко і для Дмитра Донцова. «Він є завеликий для нас, як і той час, що ми його тепер переживаємо», – ці слова Донцова про Шевченка стосуються повною мірою і його самого [1, 134]. Коли з'явився Шевченко зі своїм словом, на людей напав жак. Їм стало страшно від тої України, яку відкрив перед ними поет. З того часу важко знайти людину, яка б не намагалася зменшити велич Шевченка, «зробити його таким маленьким, як вона сама» [5, 324].

Візіонерство Т. Шевченка вивчається багатьма науковцями, та проблеми його інтерпретації Д. Донцовим торкаються лише декіль-

ка дослідників, зокрема П. Іванишин і С. Квіт, що й дає підстави ширше вивчити цю проблему. Мета нашої статті полягає у вивченні особливостей інтерпретації творчого доробку Тараса Шевченка, зокрема його візіонерства, Дмитром Донцовим.

У шевченкознавчих студіях вісниківського періоду Д. Донцов усе частіше звертається до філософського вчення Ф. Ніцше. Саме з його філософії, яка звеличувала сильну особистість, починалася нова ідеологія мислителя. Впливом Ф. Ніцше пояснюється поява героя нового типу – індивідуаліста, сильної особистості, «надлюдини». Герой нового типу – особистість активна, непересічна, для якої найголовнішою стає дія, підпорядкована високій меті. Риси такої винятковості віднаходить Дмитро Донцов у творчості Тараса Шевченка.

Тарас Шевченко завжди й для кожного покоління є поетом сучасним. Протест проти національного гноблення робить із Т. Шевченка,